

¡BOMBA!

Unas es por el pendiente
y otras es por dudas crueles:
si nos ponen aranceles
¿nos cancelarán el puente?

K'intsil

Edición de fin de semana, del viernes 31 de enero al domingo 2 de febrero de 2025

CAMPECHE · YUCATÁN · QUINTANA ROO · AÑO 10 · NÚMERO 2409 · www.lajornadamaya.mx

LÉETS' SOOTS',

KU MÁAN U PAK' U TA'ANIL LOOL TI' XYA'ACHE' YÉETEL KIJ

U k'aaba' le jejeláasil soots'a' ich káastelan t'aane' murciélagó lengüetón; u científikoil k'aaba'e' *Glossophaga mutica*, ts'o'okole' leti' ku máan u pak'bes ya'ab ti' le ba'ax siijisik xíiwo'ob yéetel che'ob te'el baantaa', je'el bix kij, tumen ka'ach tu k'iinilo'ob coloniae', kije' jach k'a'anan ti'al náajal taak'in tu Petenil Yucatán. Le beetik k'a'anan, tumen ti'al u k'iinilo'ob ke'ele' ku máan u pak' u ta'anil lool te'el xya'axche'obo'.

"Te'el k'iino'oba' ma' jach ya'ab ba'al yaan yóok'olal le ke'elo', ya'abach che'obe' ma' tu yicháankil, mix tu ts'áak nike', le beetik janale' jach p'el, ba'ale' k'a'anan ba'alche' tumen walkila' táan u p'atik u ta'anil lool te'el xya'ache'obo'", tu ya'alaj jbiologóo Juan Cruzado Cortés.

Beyxan, te'el k'iino'oba' u tso'otse' soots'e' ku k'aank'antal, ba'ale' suuka'ane' maas chan koob wa samal boox. Le je'elo' ku yúuchul tumen ku bonkubáajo'ob yéetel u k'aab ke xya'ache'o'.

Suuka'ane' ichil jump'éeel ja'abe' chéen juntúul u mejenil yaan kex 20 ja'abo'ob u kuxtalo'ob. "K'a'antako'ob yóok'olal beyka'aj uts ba'alo'ob ku taasiko'ob, je'el bix u ts'áako'ob u p'iis multun ba'alche'ob, ku jayiko'ob i'inajo'ob, ichil uláak' ba'alo'ob", tu ya'alaj.

Ku p'isik ichil 4.9 tak 6.4 cms u chowakil yéetel u aalile' kex ichil 9 yéetel 10.5 kilos.

Úuchik u yantal u pak'be'en k'oja'anil Covid-19e' ya'abach máake' káaj u kíinsik soots' óoli' tuláakal tu'ux ti' yóok'ol kaab.

MIGUEL AMÉNDOLA

OOCHEL DAVID PATERSON

ESPECIAL: FAUNA NUESTRA | P. 42 YÉETEL 43

